

סוגיה ל: דיני שביעית (3): דיני קדושת שביעית

רקע

למדנו שעל פירות הגדלים בשביעית חלה קדושת שביעית, מותר להשתמש בהם ליעודים מסויימים בלבד, וחובה לבערם כשכלה מינם מהשדה. הגמ' דנה דיון כפול בדין קדושת שביעית:

- א. על מה חלה קדושת שביעית, האם קדושת שביעית חלה על כל דבר הצומח, אפילו על עצים וקוצים, או שקדושת שביעית אינה חלה על עצים וקוצים.
- ב. השמושים המותרים בפירות שביעית.
- ג. שים לב: הסוגיה מושה בין שני הדיונים הללו.

מקורות

- א. מ.-מ: "טעמא דלולב בר ששית הנכנס לשביעית הוא... איכא נמי משרה וכבוסה"
- ב. שביעית פ"ח משניות א-ב
- ג. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ה הל' א-א [על הלכות ג-ח ניתן להסתפק ברפרוף בלבד]

הסבר הסוגיה

"אין מוסרין פירות שביעית לא למשרה ולא לכבוסה ר' יוסי אומר מוסרין. מאי טעמא דתנא קמא דאמר קרא 'לאכלה' ולא למשרה ולא לכבוסה מאי טעמא דרבי יוסי אמר קרא 'לכם' לכם לכל צרכיכם ואפילו למשרה ולכבוסה". [ברייתא וגמ' מ.]

הגמ' בדף לט: אומרת שיש ללולב קדושת שביעית, והסיבה שהמשנה אינה אוסרת לקנותו מעם הארץ, כיוון שבלולב אזלינן בתר חנטה, ולולב הניטל בשביעית חנט בששית [לפי"ז לולב הנלקח בשמינית חנט בשביעית, יש לו קדושת שביעית, ואין ללוקחו מעם הארץ]. בסוגייתנו מקשה הגמ' מדוע יש ללולב קדושת שביעית, והרי לולב הוא עץ בעלמא, ולעצים אין קדושת שביעית?

מתרצת הגמ' שהבחנה בין דבר שיש לו קדושת שביעית לבין דבר שאין לו קדושת שביעית, אינה הבחנה בין עץ לבין פרי, אלא הבחנה בין שני סוגי שימוש יעודיים, לדבר שהנאתו וביעורו שווים יש קדושת שביעית, ולדבר שהנאתו אחר ביעורו אין קדושת שביעית.

מסוגיית הגמ' מתחדש דין שמסברא אינו מוכרח. מסוגיית הגמ' עולה שגדרי הדברים שחלה עליהם קדושת שביעית זהים לגדרי התשמישים המותרים בפירות שביעית. על דבר המיועד להנאה המתבצעת בזמן כילוי החפץ [הנאתו וביעורו שווה] חלה קדושת שביעית,

ומותר להשתמש בו להנאה זו. על דבר המיועד להנאה המתבצעת לאחר כילוי החפץ [הנאתו אחר ביעורו] לא חלה קדושת שביעית, ומותר להשתמש בו כרצונו.

מוסיפה הגמ' שהעקרון שגדרי הדברים שחלה עליהם קדושת שביעית זהה לגדרי התשמישים המותרים בפירות שביעית מוסכם על כולי עלמא, אבל נחלקו התנאים האם גדרים אלו תלויים ב"הנאתו וביעורו שוה" נשים לב: המשפט "ועצים להסקה תנאי היא" קשה, והראשונים האריכו בהסברו. רבנן סוברים שכן, ולכן אסור לדעתם להשתמש בפירות שביעית לכבוסה ולמשרה, שבשניהם "הנאתו אחר ביעורו", ורבי יוסי סובר שלא, ולדעתו דיני קדושת שביעית תלויים בהנאה השוה בכל אדם. כבוסה ומשרה הן הנאות התלויות בכל אדם, ולכן הן מותרות בשביעית, מלוגמא אינה הנאה השוה בכל אדם אלא בחולים בלבד, ולכן אסור להשתמש בפירות שביעית למלוגמא.

הסברות של רבנן ורבי יוסי ברורות. "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם", הקב"ה נתן את הארץ לבני אדם, היא רכושו ומותר לו לעשות בה כרצונו. בשנת שמיטה הארץ חוזרת לבוראה – "ושבתה הארץ שבת לה'", ובני האדם הם אורחים המתארחים על שולחן גבוה, וכאורחים אכילה בלבד מותרת להם. לדעת רבי יוסי המושג "אכילה" אינו מתייחס לאכילה בלבד, אלא לכל הנאה השוה בכל אדם נדין דומה מצאנו גם ביום טוב. התורה התירה "מלאכת אוכל נפש", וכל "דבר השווה לכל נפש" נכלל ב"אוכל נפש", ומותר ביום טוב. רבנן סוברים שהמאפיין של אורח, שהוא מקבל מוצר מוגמר ומכלה אותו, כילוי המוצר לצורך הנאה עתידית אינו שימוש הראוי לאורח, ואין לאורחי הקב"ה להשתמש בפירותיו שימוש זה.

המסקנה העולה מסוגיה זו, שלדעת רבנן אין קדושת שביעית על עצים, כיוון שהנאתו אחר ביעורו, אבל יש קדושת שביעית על לולב, שהנאתו וביעורו שוה. דברים שיש בהם קדושת שביעית מותר להשתמש בהם רק להנאות המתבצעות בזמן הביעור או לפניו, מותר לאכול, מותר לשותות, מותר לסוך, מותר להדליק את הנר ומותר לצבוע, אסור לכבס, אסור לשרות וודאי שאסור מלוגמא [ניתן לומר שלמסקנת הגמ' שאין קדושת שביעית על עצים דמשחן, כיון שסתם עצים להסקה הם עומדים, אין קדושת שביעית גם על לולבים, שאף הם נכללים ב"סתם עצים להסקה הן עומדים"].

לדעת רבי יוסי יש קדושת שביעית על עצים, שהנאתם שוה בכל אדם, ומותר להשתמש בעצים ובפירות שביעית לכל הנאה השוה בכל אדם, אפילו כביסה ושריה.

בעיון בפסקי הרמב"ם [פ"ה הל' א-יא] עולה הבנה שונה לחלוטין בדין קדושת שביעית. המושגים "הנאתו וביעורו שוה" ו"הנאתו אחר ביעורו" אינם מוזכרים ברמב"ם. הרמב"ם מנסח ניסוח כללי "פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתייה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה" [ה"א], קדושת שביעית חלה על כל פירות שביעית. כשהרמב"ם רוצה לכתוב שלדבר מסויים אין קדושת שביעית, הוא כותב "הרי הוא כעצים" [ה"א], משמע שלכל גידולי קרקע, חוץ מעצים, בין גידולים המיועדים להנאה בזמן כילויים, ובין גידולים המיועדים להנאה אחר כילויים, יש קדושת שביעית [הבנה זו מתחזקת מפסק הרמב"ם בפ"ז הי"ד].

הבנה זו מפורשת בדברי הרמב"ם [ה"י] הפוסק: "מיני כבוסים כגון בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן ומכבסין בהן". לפי סוגייתנו כביסה היא דבר שהנאתו אחר ביעורו, ואף על פי כן פוסק הרמב"ם, שלמיני כבוסים יש קדושת שביעית.

גם בגדרי השימושים המותרים בשביעית, אין בפסקי הרמב"ם חלוקה ברורה בין "הנאתן וביעורן שוה" המותרת, לבין "הנאתן אחר ביעורן" שאסורה. הרמב"ם סובר שכל גידולי קרקע חוץ מעצים יש להם קדושת שביעית, אלא יש חילוק בין דברים המיועדים לאכילה לבין דברים שאינם מיועדים לאכילה. דברים המיועדים לאכילה מותר להשתמש בהם לאכילה, שתייה, סיכה, הדלקת הנר, וצביעה בלבד, ורק בתנאי שדרכם של הפירות להשתמש בהם ליעודים אלו. דברים שאינם מיועדים לאכילה, כגון מיני כביסה, מותר להשתמש בהם ליעודם.

פסק הרמב"ם עולה מהמשניות בשביעית [פ"ז מש' א-ב, פ"ח מש' א-ב], ואיני יודע ליישבו עם סוגייתנו.

סיכום

מהגמ' עולה שיש זהות מוחלטת בין הדברים שחלה עליהם קדושת שביעית לבין השימושים המותרים בשביעית. לדעת רבנן חלה קדושת שביעית רק על דברים המיועדים להנאה המתבצעת בשעת כילוי החומר, ובדבר שחלה עליו קדושת שביעית מותר להשתמש רק להנאה כזו. רבי יוסי סובר שקדושת שביעית חלה על כל דבר המיועד להנאה השווה בכל אדם, ובדבר שחלה עליו קדושת שביעית מותר להשתמש לכל הנאה כזו.

מהרמב"ם משמע שקדושת שביעית חלה על כל גידולי קרקע חוץ מעצים. בדברים המיועדים לאכילת אדם מותר להשתמש רק לאכילה, שתייה, סיכה והדלקת הנר, בדברים שאינם מיועדים לאכילת אדם, מותר להשתמש להנאה שהם מיועדים אליה.